

*Каніболоцька Л. В., магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка» НУБіП України (м. Київ)
Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті НУБіП України (м. Київ)*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Розкрито поняття готовності старшокласників до сімейного життя, особливості підліткового кохання, проблеми підготовки сучасної молоді до сімейного життя, особливості уявлень старшокласників про сімейне життя, роль сім'ї і школи в формуванні готовності до шлюбу, специфіка підготовки учнів до сімейного життя, основні методи і засоби виховання дітей до нього.

Ключові слова: сім'я, готовність до сімейного життя, шлюб, підлітковий вік, напрямки підготовки учнів до сімейного життя.

В статті раскрыто понятие готовности старшеклассников к семейной жизни, проблемы подготовки современной молодежи к семейной жизни, особенности представлений старшеклассников о семейной жизни, роль семьи и школы в формировании готовности к браку, специфика подготовки учащихся к семейной жизни, основные методы и способы воспитания.

Ключевые слова: семья, готовность к семейной жизни, брак, подростковый возраст, направления подготовки старшеклассников к семейной жизни.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з характерних ознак сучасного українського суспільства є втрата таких загальнолюдських цінностей, як родина, батьківство, материнство, розмивання системи поведінкових норм у сфері сім'ї та шлюбу, а також уявлень про зміст сімейних та батьківських обов'язків. Про це свідчать демографічні показники: загальне зниження народжуваності, збільшення кількості розлучень та відповідно зростання кількості неповних сімей. Відтак, сьогодні актуальними є питання підготовки учнівської молоді до сімейного життя, до усвідомленого виконання ними батьківських ролей. Проблема підготовки дітей і молоді до сімейного життя є досить важливою серед завдань виховання підростаючого покоління. Проте нинішня сім'я та загальноосвітня школа не забезпечують розвиток особистісних якостей майбутнього сім'янина. Традиційні зміст, форми і методи не сприяють виробленню у молоді системного бачення свого майбутнього сімейного життя, необхідних для цього якостей. У статевому вихованні учнівської молоді важливо зосередитися на формуванні моральних «гальм», які б запобігали відхиленням від норми у статевої поведінці, підготовці до сімейного життя. Педагоги повинні акцентувати на морально-психологічних питаннях, розв'язання яких сприяло б формуванню правильних взаємин між статями, унеможливило статево розпусту, заклало підвалини міцної сім'ї в майбутньому. Передусім необхідно

виховувати в учнів повагу до себе, чоловічу та жіночу гідність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми спілкування як особливого виду діяльності особистості у підготовці учнівської молоді до сімейного життя, статевого та дошлюбного виховання знайшли своє відображення в дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Андрєєва, О. Бодальова, Л.Буєва, М. Кагана, О. Киричука, Б. Ломова, О. Мудрика, В. Мясищева, Б.Паригіна, М. Соковкіна та ін.

Висвітленню теоретичних основ статевого виховання учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи та в умовах сім'ї присвятили свої роботи Т. Говорун, В. Кравець, Г. Дейнега, В. Доброва, Л.Добрович, В. Колбановський, А. Комарова, І. Петрищев, А. Петровський, Л. Слинько та ін.

Зміст, форми та методи формування міжстатевих стосунків у шкільному колективі знайшли відображення в роботах М. Боришевського, Б.Кіма, В. Поплужного; особливості статево-рольового самовизначення юнаків та дівчат – у дослідженнях В. Васютинського, В. Кравця, Ю.Тарнавського, Т. Титаренко, Т. Юферевої.

Взаємодію школи та сім'ї у підготовці дітей різного віку до шлюбу вивчали Т. Алексеєнко, О. Докукіна, В. Постовий, Д. Порфилєвська, Є.Сичова, О. Хромова; підготовки до виконання батьківських та материнських функцій – В. Бойко, О. Кононко, Г. Лактіонова, Т. Кравченко, Д. Луцик, Г. Чердиченко.

У процесі самого життя діти переймають від старших поколінь чимало знань про відносини до людини протилежної статі, одруження, про родину, засвоюють норми. Тому важливе місце має належати спеціальній підготовці підростаючого покоління у школі та у батьківській сім'ї до створення майбутньої своєї сім'ї [6]. Виходячи з цього, **метою статті** є розкрити особливості підготовки старшокласників до сімейного життя та шляхи формування готовності до шлюбу.

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох аспектів проблеми готовності молоді до сімейного життя можна назвати правильне розуміння молоддю ролі сім'ї та шлюбу. Юність – період стабілізації особистості. У зв'язку з ускладненням самосвідомості ускладнюється ставлення до себе і до інших; загострюється потреба юнацтва зайняти позицію якоїсь соціальної групи; з'являються дорослі обов'язки: старшокласники отримують паспорт, несуть відповідальність за правопорушення, мають право вступати до шлюбу. Як відомо, в юнацькому віці є дуже сильним прагнення до самоствердження. І часто любов для підростаючих дітей стає однією з сфер життєдіяльності, де може проявитися таке самоствердження, де можна підняти свій престиж в очах однолітків [4].

Велику роль у міжособистісних стосунках старшокласників відіграє ерудиція, загальний інтелектуальний розвиток людини. Домінуючі напрямки особистісного вибору знаходяться в прямій залежності від загальних ціннісних орієнтацій.

На вироблення уявлень про ідеал сім'ї, про бажаний характер і стиль відносин великий вплив робить світогляд. Молоді люди вчаться, багато читають, долучаються до культурних цінностей, відвідують театри, кіно. Все це впливає на формування певного стереотипу поведінки, моральних оцінок і емоцій. Причому цікаво, що досвід батьків у сімейних питаннях дівчата і юнаки схильні не враховувати [3].

Таким чином, особливості уявлень старшокласників про сімейне життя полягає у тому, що сім'я дедалі більше для них стає в основному засобом задоволення їх потреб в інтимному і неформальному спілкуванні [7].

Т. В. Андрєєва, І. В. Гребенников і В. А. Сисенко виокремлюють три основні ступені готовності до сімейного життя [1, 2, 8]:

1. *Фізична зрілість.* Прийнято вважати, що настання шлюбного віку означає завершення фізичного розвитку людини. Це означає здатність молодих людей до зачаття дитини без шкоди для свого здоров'я, а для дівчини ще і здатність виносити і народити здорову дитину. Статева зрілість – одна з найважливіших засад шлюбу, однак, не показник соціальної та психологічної готовності до шлюбу, а також і готовності до гармонійного сексуального життя у шлюбі. Також необхідна етична, економічна готовність до сімейного життя, елементарні навички виховання дітей і самовиховання. Тому виникає складність у визначенні готовності до шлюбу [1].

2. *Соціальна готовність.* Серед показників соціальної готовності до створення сім'ї дані автори виділяють такі: завершення освіти, придбання професії або продовження отримання освіти, початок самостійної трудової діяльності. З цим нерозривно пов'язана соціально-економічна готовність до шлюбу, тобто, здатність молодих людей самостійно матеріально забезпечувати себе і свою сім'ю. При цьому, частина молодих людей користуються матеріальною підтримкою батьків. Залежність від такої підтримки серйозно ускладнює існування молодіжних шлюбних союзів [8].

Окрім іншого, соціальна готовність до шлюбу передбачає і прийняття на себе відповідальності один за одного, сім'ї в цілому і за майбутніх дітей.

3. *Етико-психологічна готовність до шлюбу.* Ключовою передумовою гармонії подружжя і міцності сім'ї є етико-психологічна готовність молодих людей, які вступають у шлюбні відносини. Вона містить у собі цілий ряд взаємозалежних компонентів: сформований ідеал сім'ї, ясне уявлення про цілі шлюбних відносин, усвідомлених власних мотивів вступу до шлюбу і взаємних очікувань від нього, а також про подружні і батьківські обов'язки. Майбутнє подружжя повинне бути готовим до того, щоб спільними зусиллями створити сприятливі умови для життя сім'ї, для кожного його члена [2].

За твердженням І. В. Дорно, існує три поширених дефекти, подолання яких необхідне в підготовці до сімейного життя: психологічна неграмотність, статеве невігластво і педагогічна малограмотність. Р. В. Белєда зазначає про прямий взаємозв'язок

між рівнем етичного розвитку нашого суспільства та якістю підготовки до сімейного життя юнаків та дівчат. Автор пропонує чітко сформулювати завдання підготовки до сімейного життя. У цілому, ці завдання представлені трьома блоками [11].

Перший блок – психологічна та практична підготовка молодого покоління до сімейного життя. Вона включає в себе висвітлення морально-психологічної сторони сімейних відносин: мотивів укладання шлюбу і створення сім'ї, відповідального ставлення до одруження і заміжжя, усвідомлений вибір партнера. Особливим аспектом є формування таких особистісних якостей, як тактовність, чуйність, вірність, почуття обов'язку перед сім'єю, уміння стійко переносити життєві негаразди та ін.

Другий блок – формування педагогічних знань, умінь і навичок виховання дітей. Діти є невід'ємною складовою сім'ї. Більшість конфліктів у молодих сім'ях відбувається з причини зіткнення різних позицій і поглядів у вихованні дітей.

Третій блок – статевая орієнтація і навчання статевої гігієни, психологія та фізіологія статевих відносин. Багато вчених говорить про те, що руйнівником родин з повним правом можна назвати статево неграмотність, яка часто тягне за собою невротичні розлади та хвороби.

Проблема підготовки молодих людей до шлюбу та сімейного життя синтезує різні аспекти виховання, перш за все, морального, правового та фізичного, і має особливий психологічний сенс. Вона інтегрує відношення підростаючого покоління і дорослих до самої проблеми як предмета вивчення та виховання [11].

Отже, зміст процесу формування готовності учнів до сімейного життя може містити низку взаємозалежних напрямків [5]:

1. *Інформаційний напрямок*: інформування учнів про нормативні регулятиви шлюбних відносин, функції сім'ї, динаміку сімейних стосунків і можливі проблеми взаємодії, що виникають на різних етапах, а також про організації, що надають психологічну й консультативну допомогу родині. У рамках цього напрямку формування готовності учнів до сімейного життя поряд із традиційними лекційними формами інформування можна використати вивчення досвіду батьківської родини,

проектну діяльність учнів, проблемні ігри. Зазначені форми організації роботи дозволяють розвинути інтерес до аналізованої сфери, сформувати позитивну мотивацію на включення до процесу підготовки до сімейного життя, активізувати суб'єктну позицію учнів.

2. *Ціннісно-аксіологічний напрямок*: формування цінностей культури родини, побуту, здорового способу життя в суспільстві. Основною формою організації роботи в рамках цього напрямку є дискусії, оскільки поставлені проблеми стосуються життєвих принципів і особистих переживань учасників. Дискусія може підштовхнути людину задуматися, змінити або переглянути свої установки. При формуванні ціннісної сфери пропонується використовувати й етичні дилеми, рішення яких завжди стосується емоційної сфери учня, а, отже, сприяє інтеріоризації моральних норм.

3. *Особистісно-формувальний напрямок*: формування властивостей і якостей особистості, необхідних для її успішної самореалізації в сімейній сфері, моделювання особистісного образу сім'янина відповідно до загальнолюдських ідеалів і реалій сьогодення. Як основні форми організації роботи виділяють моделювання й програвання проблемних ситуацій, рольові ігри, вправи, спрямовані на формування адекватної самооцінки й позитивного образу «Я», рефлексивної позиції учня.

4. *Тренінговий напрямок*: відпрацювання механізмів сімейно-рольової поведінки, формування стратегій сімейної взаємодії. Тренінгова форма групової роботи побудована на активності самих учасників і має ряд переваг. Тренінг належить до типу активного навчання, але при цьому має риси консультативної групи, що зумовлено високою значущістю проблеми для учасників. Робота в групах покликана надати учасникам допомогу в дослідженні й рішенні психологічних проблем, вивченні психологічних основ спілкування, розвитку самосвідомості з метою самозміни й корекції поведінки, сприяння особистісному росту й саморозвитку [5].

Висновки. Таким чином, перетворення і зміцнення шлюбно-сімейних відносин в масштабі всього суспільства і створення міцної сім'ї в кожному окремому випадку

Питання педагогіки

вимагає окрім бажання ще й певних знань, умінь і здатності бути сім'янином. Міцність сім'ї і подружнє щастя залежать, насамперед, від особистих якостей подружжя, від їх соціальної зрілості, їх вихованості, їх соціально-психологічної грамотності та сумісності, від того, наскільки вони оволоділи знаннями закономірностей людського спілкування і наскільки вміло

застосовують ці знання в повсякденному спілкуванні. Цим мають займатись батьки, сім'я, середовище – формувати готовність молоді до сімейного життя. Форми та засоби при цьому можуть бути різноманітними: від одноразових консультацій і бесід до введення курсу підготовки до шлюбного життя в шкільну програму.

Література

1. Андреева Т.В. Семейная психология / Т.В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005. – 321 с.
2. Гребенников И.В. Основы семейной жизни / И.В. Гребенников – М.: Просвещение, 1991. – 126 с.
3. Ковалев С.В. Психология современной семьи / С.В. Ковалев. – М.: Просвещение, 1988.
4. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: навчальний посібник для педвузів із спеціальності «Практична психологія» / В.П. Кравець. – Тернопіль, 1995.
5. Кравець В.П. Теорія і практика підготовки учнівської молоді до сімейного життя: дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Кравець В.П. – Тернопіль, 1997. – 386 с.
6. Сизанов А.Н. Подготовка подростков к семейной жизни / А.Н. Сизанов. – Мн.: Народная аскета, 1989. – 112 с.
7. Сизанов А.Н. Здоровье и семья: психологический портрет / А.Н. Сизанов. – Беларусь, 2008. – 325 с.
8. Сысенко В.А. Молодежь вступает в брак / В.А. Сысенко. – М.: Мысль, 1986.
9. Станева Н.Б. Подготовка молодежи к семейной жизни в условиях улучшенной социальной среды / Н.Б. Станева. – Курск: Курский государственный педагогический университет, 2008. – 122 с.
10. Торохтий В.С. Общая характеристика методики оценки психологического здоровья семьи / В.С. Торохтий // Вестн. психосоц. и коррекц.-реабилитацион. работы. – 1996. – № 4.
11. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л.Б. Шнейдер. – М.: Апрель – Пресс, изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

*Kanibolotskiy L., graduate student
Kubitskiy S., PhD. ped. associate professor*

OF THE TRAINING OF HIGH SCHOOL STUDENTS FOR FAMILY LIFE.

Expand the concept of high school completion for family life, especially teenage love problems preparing today's youth for family life, especially the seniors ideas about family life, family and the role of schools in shaping commitment to marriage, specificity prepare students for family life, the main methods and tools parenting him.

Convert and strengthen marriage and family relationships in the social scale and create a strong family in each case requires but also the desire of certain knowledge, skills and ability to be a family man. The strength of family and marital happiness depends primarily on the personal qualities of marriage, their social maturity, their upbringing, their social and psychological awareness and compliance, how they possessed knowledge of patterns of human communication and how skillfully apply this knowledge in everyday communication. This should engage parents, family environment - the willingness of young people to shape family life. Forms and tools at the same time can be varied from one-time consultations and discussions to introduce the course of preparation for marriage, in the school curriculum.

Keywords: family, commitment to family life, marriage, teens, trends prepare students for family life.